

**METAPHOR IN ENGLISH MOTIVATIONAL DISCOURSE:
IDENTIFICATION, FUNCTIONS AND TRANSLATION-ORIENTED
IMPLICATIONS**

Qarshiyeva Nafisa Mamarahim qizi

Termiz davlat universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti talabasi

qarshiyevanafisa11@gmail.com

Ramazonov Shohruh Nusratillo o'g'li

Termiz davlat universiteti

Ingliz tili va adabiyoti kafedrası o'qıtuvchısı

rshakhrookh@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqola ingliz tilidagi motivatsion diskursda metaforalarning tur va funksiyalarini kognitiv va pragmatik yondashuvlar asosida tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi – motivatsion matnlarda (kitob bo‘limlari, blog-postlar va nutq parchalarida) uchraydigan konseptual va leksik metaforalarni aniqlash, ularni semantik-domenlar bo‘yicha tasniflash hamda tarjima jarayonida yuzaga keladigan ekvivalentlik muammolarini ko‘rsatishdir. Ma’lumotlar korpusi 50 000 so‘z hajmidagi motivatsion matnlardan tuzildi; metaforalar mipvu identifikatsiya tartibi asosida ajratildi, so‘ngra ‘safar’, ‘kurash’, ‘o‘sish’, ‘nur/soya’, ‘idish (container)’ kabi domenlar bo‘yicha kodlandi. Natijalar motivatsion diskursda metafora faqat bezak vositasi emas, balki murakkab g‘oyalarni soddalashtirish, ishonch uyg‘otish, o‘quvchini harakatga undash va muallif-tinglovchi munosabatini yaqinlashtirish funksiyalarini bajarishini ko‘rsatdi. Tarjima nuqtayi nazaridan esa, ba’zi metaforalar bevosita ko‘chirilsa kuchini yo‘qotishi, ba’zilar esa madaniy moslashtirish yoki qayta metaforlashtirishni talab qilishi aniqlandi. Maqola

efl o‘qitish va tarjima amaliyotida metaforani ongli tahlil qilish bo‘yicha amaliy tavsiyalarni ham beradi.

Kalit so‘zlar: metafora; konseptual metafora; motivatsion diskurs; mipvu; korpus tahlili; tarjima strategiyalari; ekvivalentlik; pragmatika; kognitiv lingvistika; madaniy moslashtirish.

Abstract

This paper examines the types and functions of metaphor in english motivational discourse through cognitive and pragmatic lenses. The study aims to identify conceptual and lexical metaphors in motivational texts (book excerpts, blog posts, and speech fragments), classify them by source domains, and highlight translation-oriented challenges related to equivalence. A 50,000-word mini-corpus of contemporary motivational materials was compiled; metaphors were identified using the mipvu procedure and subsequently coded into domains such as journey, struggle, growth, light/darkness, and container. The findings show that metaphor in motivational discourse is not merely decorative: it simplifies abstract ideas, reinforces persuasion, mobilizes action, and fosters proximity between author and audience. From a translation perspective, some metaphors lose their rhetorical force when transferred literally, while others require cultural adaptation or re-metaphorization to preserve pragmatic impact. The paper concludes with practical recommendations for efl pedagogy and translation practice, emphasizing systematic metaphor analysis as a tool for improving comprehension and communicative effectiveness.

Keywords: metaphor; conceptual metaphor; motivational discourse; mipvu; corpus analysis; translation strategies; equivalence; pragmatics; cognitive linguistics; cultural adaptation.

Kirish

Metafora (metaphor) tildagi eng qadimiy va eng samarali ma’no ko‘chish mexanizmlaridan biri bo‘lib, u insonning abstrakt tajribani konkret tajriba orqali tushunishiga xizmat qiladi. An’anaviy retorik qarashlarda metafora asosan badiiy bezak,

uslubiy vosita sifatida talqin qilingan bo‘lsa-da, kognitiv lingvistika metaforani tafakkur tuzilmasi bilan bog‘laydi: biz ko‘pincha bir domenni (maqsad) ikkinchi domen (manba) yordamida konseptuallashtiramiz [1]. Shu sababli metafora nafaqat adabiy matnlarda, balki siyosiy nutq, ommaviy axborot, reklama va motivatsion diskurs kabi sohalarda ham keng qo‘llanadi.

Motivatsion diskurs – o‘quvchini “harakatga undash”, “o‘zini rivojlantirish”, “maqsad qo‘yish” kabi g‘oyalarni targ‘ib qiluvchi matnlar majmuasidir. Bunday matnlarda muallif ko‘pincha murakkab psixologik jarayonlarni sodda va hissiy jihatdan ta’sirli obrazlar orqali yetkazadi: “life is a journey”, “fight your fear”, “build your habits”, “shine your light” kabi iboralar shunga misoldir. Metafora bu yerda persvaziv (ishontiruvchi) kuchning asosiy manbalaridan biridir [2]. Ushbu maqolaning tadqiqot savollari quyidagicha: (1) ingliz motivatsion matnlarida qaysi manba domenlar eng ko‘p uchraydi? (2) metaforalar qanday pragmatik funksiyalarni bajaradi? (3) metaforani o‘zbek tiliga tarjima qilishda qaysi strategiyalar samaraliroq? Tadqiqotning yangiligi shundaki, metafora tahlili korpusga asoslangan kichik tadqiqot (mini-corpus study) orqali olib borilib, natijalar tarjima yo‘nalishida amaliy tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Metafora nazariyasi bir necha bosqichda rivojlangan. Klassik retorikada u “o‘xshashlikka asoslangan ko‘chma ma’no” deb izohlangan bo‘lsa, zamonaviy yondashuvlar metaforani konseptual tizim sifatida ko‘radi. Lakoff va Johnson metaforani “kundalik fikrlashning markaziy mexanizmi” sifatida talqin qilib, konseptual metafora nazariyasi (conceptual metaphor theory – cmt)ni shakllantirdi [1]. Ushbu nazariyada metafora “maqsad domeni”ning “manba domeni” orqali xaritalanishi (mapping) sifatida tushuntiriladi, masalan: life is a journey, argument is war.

Keyingi tadqiqotlar metaforaning diskursdagi dinamik xususiyatiga e’tibor qaratdi. Cameron metaforani muloqot jarayonida yuzaga keladigan va kontekstga moslashadigan hodisa sifatida ko‘rsatadi [3]. Charteris-black esa metaforani “kritik metafora tahlili”

doirasida ideologiya va persvaziya bilan bog‘laydi [2]. Steen va hamkorlar metaforani aniqlash va kodlash bo‘yicha metodik standartlarni taklif etib, mip va mipvu identifikatsiya protseduralarini ishlab chiqdi [4]. Metaforaning tarjima bilan aloqasi ham keng o‘rganilgan. Newmark metaforani tarjima qilishda “saqlash”, “almashtirish”, “izohlash” kabi strategiyalarni ajratadi [5]. Schäffner metafora tarjimasida kontekst va diskurs maqsadi hal qiluvchi ekanini ta’kidlaydi [6]. Demak, metaforani tarjima qilish faqat leksik moslik emas, balki pragmatik ta’sirni qayta yaratish (recreating pragmatic effect) masalasidir.

Metodlar. Tadqiqotda aralash metod (mixed-method) qo‘llandi: (a) korpusga asoslangan miqdoriy hisob; (b) sifat tahlili va tarjima yo‘nalishidagi izohlar. Ma’lumotlar 2020–2025 yillarda ommabop bo‘lgan motivatsion matnlardan tuzilgan 50 000 so‘zli mini-korpusdan iborat (kitob bo‘limlari, blog maqolalar, motivatsion nutqlar). Metaforalarni ajratishda mipvu tartibi qo‘llanildi: har bir leksik birlikning kontekstdagi ma’nosi va asosiy (bazaviy) ma’nosi taqqoslanib, agar ular farq qilsa va o‘xshashlik orqali bog‘lanishi mumkin bo‘lsa, birlik metaforik deb belgilandi [4].

Kodlash. Ajratilgan metaforalar manba domenlar bo‘yicha guruhlandi: safar (journey), kurash (war/struggle), qurilish (building), o‘sish (growth), nur (light), idish (container) va boshqalar. Har bir metafora uchun funksiya yorlig‘i ham berildi: (1) abstrakt g‘oyani konkretlashtirish; (2) emotsional kuchaytirish; (3) persvaziya (ishontirish); (4) o‘zini identifikatsiya qilish (self-positioning); (5) chaqiriq/undov (call-to-action). Tarjima tahlilida newmark strategiyalari asos qilib olindi va o‘zbek tiliga mos variantlar sinov tariqasida ishlab chiqildi.

Natijalar

Mini-korpusdan jami 612 ta metaforik leksik birlik (metaphor-related words) ajratildi. Ularning 487 tasi barqaror konseptual domenlarga mansub bo‘lib, qolgan qismi kontekstga xos ijodiy metaforalardir.

Domenlar bo‘yicha tahlil shuni ko‘rsatdiki, safar va kurash metaforalari motivatsion diskursning “dinamik” ohangini yaratadi: o‘quvchi harakatda, yo‘lda yoki “jang”da tasavvur qilinadi. Qurilish va o‘shish metaforalari esa jarayonning bosqichma-bosqichligini, mehnat va sabrni ta’kidlaydi. Nur/soya metaforalari emotsional kontrast yaratib, “umid” va “qo‘rquv”ni obrazlashtiradi.

1-jadvalda tarjimada ko‘p uchragan muammolar va taklif etilgan strategiyalar umumlashtiriladi.

1-jadval. Metafora tarjimasida uchraydigan holatlar va strategiyalar			
Metafora turi	Misol (en)	Muammo	Tavsiya etilgan yechim (uz)
Konseptual (barqaror)	Life is a journey	Keng tarqalgan, lekin klişe bo‘lishi mumkin	Hayot – safar (saqlash) yoki hayot yo‘li (yengillashtirish)
Madaniy markerli	Hit the ground running	Idiomatik, bevosita tarjima noto‘g‘ri	Ishni darrov boshlab yubor (metaforani izohlash)
Ijodiy metafora	Ideas are wild seeds	Obrazni yo‘qotish xavfi	G‘oyalar – yovvoyi urug‘ (saqlash) + kontekstga mos izoh
Metonimiya bilan aralash	The pen can change lives	Metafora/metonimiya chegarasi	Qalam hayotni o‘zgartiradi (saqlash), kerak

			bo'lsa aniqlashtirish
Evaluativ (baholovchi)	Toxic mindset	Leksik moslik bor, pragmatik rang bor	Zaharli fikrlash / salbiy ong (almashtirish)

Muhokama

Natijalar cmt doirasidagi umumiy kuzatuvlarni tasdiqlaydi: motivatsion diskursda inson tajribasi ko'pincha dinamik va agentlikka (agency) yo'naltirilgan domenlar orqali konseptuallashtiriladi. Safar metaforalari o'quvchini "yo'lovchi" sifatida ko'rsatib, yo'l, manzil, burilish, to'siq kabi elementlar orqali hayotiy qarorlarni tasvirlaydi. Bu metafora "progress" (oldinga siljish) g'oyasini tabiiylashtiradi va muvaffaqiyatsizlikni ham "yo'ldagi to'xtash" sifatida qayta talqin qilish imkonini beradi. Kurash metaforalari esa motivatsion matnning persvaziv kuchini oshiradi: muammo "dushman", qo'rquv "raqib", maqsad "g'alaba" sifatida ko'rinadi. Bunday metafora o'quvchini o'ziga qarshi emas, tashqi "muammo"ga qarshi kurashga chaqiradi, bu esa ijtimoiy-psixologik jihatdan mobilizatsion effekt beradi [2]. Biroq haddan tashqari "jang" metaforalari ayrim auditoriyada stress va bosim hissini kuchaytirishi ham mumkin; shuning uchun mualliflar ko'pincha qurilish yoki o'sish metaforalari bilan muvozanat yaratadi. Tarjima jihatidan eng muhim xulosa shuki, metafora ekvivalentligi ikki qatlamda ko'rilishi kerak: (a) konseptual xaritalanish (source-target mapping) mosligi; (b) pragmatik ta'sir (motivatsion ohang, emotsional rang, chaqiriq). Masalan, "get out of your comfort zone" iborasi bevosita "qulaylik zonangdan chiq" shaklida tarjima qilinsa ham, o'zbek tilidagi uslubiy tabiiylik (naturalness) ba'zan "odatdagi qulayligingdan chiq" yoki "o'zingni sinab ko'r" kabi variantlarni talab qiladi. Bu holatda metafora saqlanadi, ammo sintaktik moslashtirish amalga oshiriladi. Efl o'qitish nuqtayi nazaridan, domenlar bo'yicha yondashuv (metaphor clusters) talabalarga klişe iboralarni yodlash emas, balki ularning ortidagi konseptual logikani tushunishga yordam beradi. Masalan, journey domeni bo'yicha "path, step, move

forward, milestone, crossroads” kabi leksik birliklar birgalikda o‘rgatilsa, talaba metaforik tarmoqni (metaphoric network) tezroq shakllantiradi [7]. Cheklovlar. Mini-korpus hajmi nisbatan kichik bo‘lgani uchun natijalarni barcha motivatsion janrlarga to‘liq umumlashtirish ehtiyotkorlikni talab qiladi. Shuningdek, mipvu protsedurasida ayrim birliklarni “metaforik” yoki “metaforik emas” deb belgilashda tahlilchining tajribasi muhim rol o‘ynaydi. Kelgusida yirik korpuslar, annotatsiyalangan ma’lumotlar va auditoriya reaksiyasini o‘lchovchi tajribalar (eksperimentlar) metaforaning real ta’sirini aniqroq ko‘rsatishi mumkin.

Xulosa

Maqolada ingliz tilidagi motivatsion diskursda metaforalarning manba domenlari, funksional yuklamasi va tarjima yo‘nalishidagi muammolari tahlil qilindi. Korpusga asoslangan natijalar safar, kurash, qurilish, o‘shish, nur/soya va idish domenlari eng faol ekanini ko‘rsatdi. Metafora motivatsion matnda abstrakt g‘oyalarni konkretlashtirish, persvaziv ta’sirni kuchaytirish, emotsional kontrast yaratish hamda o‘quvchini harakatga undash kabi vazifalarni bajaradi. Tarjima amaliyoti uchun uchta amaliy tavsiya taklif etiladi: (1) metaforani avvalo konseptual darajada aniqlash (qaysi domen qaysi domen orqali tushuntirilmoqda); (2) maqsad auditoriya va diskurs maqsadiga qarab metaforani saqlash, moslashtirish yoki izohlash strategiyasini tanlash; (3) klişe metaforalarda uslubiy tabiiylik va qisqalikni, ijodiy metaforalarda esa obrazning hissiy kuchini saqlashga ustuvor ahamiyat berish. Shu yo‘l bilan metafora tahlili tarjimon va o‘qituvchi uchun ham tushunish, ham ifodalash sifatini oshiruvchi qudratli vositaga aylanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati (references)

1. Lakoff, g., & johnson, m. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: university of chicago press.
2. Charteris-black, j. (2004). *Corpus approaches to critical metaphor analysis*. Basingstoke: palgrave macmillan.
3. Cameron, l. (2003). *Metaphor in educational discourse*. London: continuum.

4. Steen, g., dorst, a. G., herrmann, j. B., kaal, a., krennmayr, t., & pasma, t. (2010). A method for linguistic metaphor identification: from mip to mipvu. Amsterdam: john benjamins.
5. Newmark, p. (1988). A textbook of translation. New york: prentice hall.
6. Schäffner, c. (2004). Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach. *Journal of pragmatics*, 36(7), 1253–1269.
7. Gibbs, r. W. (2008). *The cambridge handbook of metaphor and thought*. Cambridge: cambridge university press.
8. Kövecses, z. (2010). *Metaphor: a practical introduction* (2nd ed.). Oxford: oxford university press.
9. Steen, g. (2011). The contemporary theory of metaphor—now new and improved! *Review of cognitive linguistics*, 9(1), 26–64.
10. Deignan, a. (2005). *Metaphor and corpus linguistics*. Amsterdam: john benjamins.
11. Pragglejaz group. (2007). Mip: a method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and symbol*, 22(1), 1–39.
12. Forceville, c. (2008). Metaphor in pictures and multimodal representations. In r. W. Gibbs (ed.), *the cambridge handbook of metaphor and thought* (pp. 462–482). Cambridge: cambridge university press.
13. Musolff, a. (2016). *Political metaphor analysis: discourse and scenarios*. London: bloomsbury.
14. Semino, e. (2008). *Metaphor in discourse*. Cambridge: cambridge university press.
15. Toury, g. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam: john benjamins.
16. Venuti, l. (2012). *The translator's invisibility: a history of translation* (2nd ed.). London: routledge.